

Γεώργιος Δ. Μαρτζέλος

“...ὁ νόμος σου μελέτη μου”

Μελετήματα ὀρθοδόξου θεολογίας
καί προβληματισμοῦ

3T
77
M37
2015
c. 1

«... Ο ΝΟΜΟΣ ΣΟΥ ΜΕΛΕΤΗ ΜΟΥ»
ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται από τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και από τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη, η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή οποιοδήποτε μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση, και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό, σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

• Copyright: ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΣ-OSTRACON PUBLISHING

• Εκδοτικός οίκος: Εκδόσεις OSTRACON PUBLISHING

Ιωάννου Μιχαήλ 2, 546 22 - Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310-222.726 • Fax: 2310-222.734

E-mail: info@ostraconpublishing.com

Website: www.ostraconpublishing.com

Επιμέλεια κειμένων: Γεώργιος Δ. Μαρτζέλος

• Α' έκδοση: 2015

• ISBN: 978-618-5146-15-3

Στή Θεολογική Σχολή τοῦ ΑΠΘ
πού ἀγάπησα καί ὑπηρέτησα
μέ πίστη καί ἀφοσίωση
ἐπί 42 συναπτά ἔτη (1974-2015)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	17
---------------	----

1. Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ «ΣΠΕΡΜΑΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ» ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΙΑΧΡΙΣΤΙΑ- ΝΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΔΙΑΘΡΗΣΚΕΙΑΚΟΥΣ ΔΙΑΛΟΓΟΥΣ

Είσαγωγή	27
----------------	----

α. Ἡ ἔννοια τοῦ «σπερματικοῦ λόγου» στή θεολογία τοῦ φιλοσόφου καί μάρτυρα Ἰουστίνου	28
---	----

β. Ἡ σημασία τῆς θεολογίας τοῦ «σπερματικοῦ λό- γου» γιά τοὺς διαχριστιανικοὺς καί διαθρησκεια- κοὺς διαλόγους	38
--	----

Συμπέρασμα.....	44
-----------------	----

2. Η ΒΙΒΛΙΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ «ΣΠΕΡΜΑΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ», Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ Η ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΡ- ΘΟΔΟΞΙΑ (Μιά ἀπάντηση στόν Καθηγητή Λάμ- προ Χ. Σιάσο)

Είσαγωγή	47
----------------	----

α. Ἡ βιβλική προέλευση τῆς θεολογίας τοῦ Ἰουστίνου γιά τό «σπερματικό λόγο»	49
--	----

β. Ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου Ἰω. 1, 9 καί ἡ σχέση του μέ τήν περί «σπερματικοῦ λόγου» διδασκαλία τοῦ Ἰ- ουστίνου	54
--	----

γ. Ἡ θέση τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰουστίνου περί «σπερμα- τικοῦ λόγου» μέσα στήν ὀρθόδοξη παράδοση	64
---	----

δ. Ἡ σημασία καί ἐπικαιρότητα τῆς ιουστίνειας θεολο-	
--	--

γίας τοῦ «σπερματικοῦ λόγου» γιά τή σύγχρονη Ὁρθοδοξία.....	72
Ἀντί ἐπιλόγου.....	75

3. ΘΕΟΛΟΓΙΑ, ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑ- ΤΑ ΤΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΕΣ

Εἰσαγωγή.....	77
α. Προϋποθέσεις πού προσδιορίζουν τή σχέση τῆς θε- ολογίας μέ τή φιλοσοφία καί τήν ἐπιστήμη.....	79
β. Ἡ σχέση φιλοσοφίας καί θεολογίας.....	84
γ. Ἡ σχέση ἐπιστήμης καί θεολογίας.....	94
Συμπέρασμα	104

4. Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΔΥΟΦΥΣΙΤΙΚΗΣ ΦΟΡΜΟΥ- ΛΑΣ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΤΗΣ ΧΑΛΚΗΔΟΝΑΣ

Εἰσαγωγή.....	107
α. Ἡ ἔννοια τῆς δυοφυσιτικῆς φόρμουλας «εἷς Χρι- στός (ἢ υἱός) ἐν δύο φύσεσιν... γνωριζόμενος» κα- τά τό Νεστόριο καί τό Βασίλειο Σελευκείας.....	110
β. Ἡ πηγή προελεύσεως τῆς δυοφυσιτικῆς φόρμουλας τοῦ Βασιλείου Σελευκείας.....	116
γ. Ἡ ὑπογράμμιση τοῦ κυρίλλειου χαρακτήρα τῆς δυ- οφυσιτικῆς φόρμουλας τοῦ Βασιλείου στόν Ὅρο τῆς Χαλκηδόνας.....	125
Συμπέρασμα	129

5. Η ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ Ο ΙΕΡΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ

Εἰσαγωγή.....	131
α. Ἡ πρόκληση τοῦ π. Ἰωάννη Ρωμανίδη καί οἱ ἀντι- δράσεις τῶν συναδέλφων του Καθηγητῶν τῆς Θε- ολογικῆς Σχολῆς.....	132
β. Ὁ ἱερός Αὐγουστίνος καί ἡ σύγχρονη ἔρευνα.....	139

γ. Ἡ στάση τῶν νεωτέρων Καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἔναντι τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου.....	146
Συμπέρασμα.....	154

6. ΤΟ ΑΓ. ΠΝΕΥΜΑ ΩΣ «ΕΡΩΣ ΑΠΟΡΡΗΤΟΣ» ΜΕΤΑΞΥ ΠΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΥΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟ ΠΑΛΑΜΑ

Εἰσαγωγή.....	159
α. Ἡ ψυχολογικὴ τριάδα τοῦ Παλαμᾶ ὡς εἰκόνα τῶν ὑπαρκτικῶν σχέσεων τῶν προσώπων τῆς Ἁγ. Τριάδος.....	162
β. Ἡ πηγὴ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ.....	166
γ. Ὁ λόγος τῆς υἱοθέτησης τῆς αὐγουστίνειας εἰκόνας γιὰ τὸ Ἁγ. Πνεῦμα ἀπὸ τὸν ἁγ. Γρηγόριο Παλαμᾶ..	175
Συμπέρασμα.....	181

7. ΤΟ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΚΛΙΜΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 14ο ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΩΝ ΖΗΛΩΤΩΝ

Εἰσαγωγή.....	183
α. Τὸ θεολογικὸ καὶ ἐκκλησιαστικὸ κλίμα τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 14ο αἰ.	185
β. Ἡ σχέση τῶν Ζηλωτῶν μέ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴ θεολογίαν τῆς ἐποχῆς.....	199
Συμπέρασμα.....	207

8. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΤΟΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΔΙΑΛΟΓΟ ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΠΑΝΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

Εἰσαγωγή.....	209
---------------	-----

α. Οί πανορθόδοξες αποφάσεις για τή συμμετοχή τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στούς διμερεῖς θεολογικούς διαλόγους καί τήν Οἰκουμενική Κίνηση	211
β. Ὁ δεσμευτικός χαρακτήρας τῶν πανορθοδόξων ἀποφάσεων	217
Συμπέρασμα	221

9. Η ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΠΕΡΓΑΜΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΖΗΖΙΟΥΛΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΔΙΑΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ

Εἰσαγωγή.....	225
α. Ἡ ἐκκλησιολογική σκέψη τοῦ Μητροπολίτη Περγάμου στούς διμερεῖς θεολογικούς διαλόγους.....	226
1. Στό διάλογο Ὁρθοδόξων καί Παλαιοκαθολικῶν....	226
2. Στό διάλογο Ὁρθοδόξων καί Ἀγγλικανῶν	229
3. Στό διάλογο Ὁρθοδόξων καί Ρωμαιοκαθολικῶν....	232
β. Ἡ ἐκκλησιολογική σκέψη τοῦ Μητροπολίτη Περγάμου στούς πολυμερεῖς θεολογικούς διαλόγους.....	238
Συμπέρασμα	245

10. ΟΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΣΗΜΕΡΑ - ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ, Η ΑΞΙΑ ΚΑΙ Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥΣ

Εἰσαγωγή.....	247
α. Οἱ διμερεῖς θεολογικοί διάλογοι	248
1. Ὁ θεολογικός διάλογος μέ τούς Παλαιοκαθολικούς.....	249
2. Ὁ θεολογικός διάλογος μέ τούς Μή-Χαλκηδονίους.....	251
3. Ὁ θεολογικός διάλογος μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία.....	258
β. Οἱ πολυμερεῖς θεολογικοί διάλογοι	274

Συμπέρασμα.....	290
-----------------	-----

11. ΟΙ ΔΙΑΘΡΗΣΚΕΙΑΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Είσαγωγή.....	293
α. Πανορθόδοξες αποφάσεις για τίς διαθρησκειακές πρωτοβουλίες της Ὁρθοδοξίας.....	294
β. Διμερεῖς ἀκαδημαϊκές Διασκέψεις μέ τόν Ἰουδαϊσμό καί τό Ἰσλάμ.....	296
γ. Διαθρησκειακά Συνέδρια καί Συναντήσεις ἐκπροσώπων τῶν τριῶν μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν.....	299
Συμπέρασμα.....	305

12. Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΠΡΟΚΛΗΣΕΩΝ

Είσαγωγή.....	307
α. Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος μπροστά στίς προκλήσεις καί τά προβλήματα τοῦ σύγχρονου κόσμου.....	308
β. Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος καί ἡ ἐνότητα τῆς Ὁρθοδοξίας.....	313
γ. Ἡ θεματολογία τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου.....	315
Συμπέρασμα.....	318

13. ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΟΥ

Είσαγωγή.....	319
α. Οἱ Ἅγιοι Σάββας, Ἀρχιεπίσκοπος Σερβίας, καί Συμμένων.....	321
β. Ὁ Ἅγιος Εὐθύμιος, Ἡγούμενος τῆς Μονῆς, καί οἱ μαζί μ' αὐτόν δώδεκα Ὁσιομάρτυρες Μοναχοί.....	325

γ. Ὁ Ἅγιος Ὁσιομάρτυς Κοσμᾶς ὁ Πρῶτος.....	326
δ. Ὁ Ἅγιος Σάββας ὁ Νέος, ὁ διὰ Χριστόν Σαλός.....	327
ε. Ὁ Ἅγιος Νικόδημος, Γέροντας καὶ Διδάσκαλος τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ.....	329
στ. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς.....	331
ζ. Ὁ Ἅγιος Φιλόθεος ὁ Κόκκινος, Πατριάρχης Κων- σταντινουπόλεως.....	336
η. Ὁ Ἅγιος Μακάριος ὁ Μακρῆς.....	339
θ. Ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικός.....	341
ι. Ὁ Ὁσιομάρτυς Ἅγιος Θεοφάνης.....	347
ια. Ὁ Ἅγιος Ἀγάπιος ἀπὸ τῆ Σκήτη τῆς Κολιτσοῦς καὶ οἱ μαζί μ' αὐτόν τέσσερις Ὅσιοι.....	348
ιβ. Ὁ Ὁσιομάρτυς Ἅγιος Διονύσιος.....	349
ιγ. Ὁ Ἅγιος Εὐδόκιμος, ὁ νεοφανὴς Ὅσιος.....	350
ιδ. Ὁ Ὅσιος Ἰωακείμ ὁ Παπουλάκης.....	350
ιε. Ἅγιοι πού συνδέονται ἔμμεσα μέ τῇ Μονῇ.....	353
1. Οἱ Ἅγιοι Βαρνάβας καὶ Σωφρόνιος, Κτήτορες τῆς Μονῆς Σουμελᾶ.....	353
2. Ὁ Ἅγιος Γερμανός ὁ Μαρούλης.....	354
3. Ὁ Ἅγιος Θεοφάνης, Μητροπολίτης Περιθεωρίου.....	355
4. Ὁ Ἅγιος Ἰωάσαφ ὁ Μετεωρίτης.....	356
5. Ὁ Ἅγιος Θεόφιλος ὁ Μυροβλύτης.....	358
6. Ὁ Ὁσιομάρτυς Ἅγιος Μακάριος, μαθητὴς τοῦ Ἀ- γίου Νήφωνος, Πατριάρχου Κωνσταντινουπό- λεως.....	359
ιστ. Οἱ Ἅγιοι τῆς Ἀθωνιάδας Σχολῆς.....	361
1. Ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός.....	361
2. Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος.....	362
3. Ὁ Ἅγιος Μακάριος Ἐπίσκοπος Κορίνθου.....	363
4. Ὁ Νεομάρτυς Ἅγιος Ἀθανάσιος.....	364
5. Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης.....	365

Ἐπίλογος.....	366
14. Ο ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΤΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΙΚΡΑΓΙΑΝΝΑΝΙΤΗΣ	
Εἰσαγωγή.....	367
α. Βίος καὶ ἔργο τοῦ Γερασίμου Μικραγιαννανίτη.....	369
β. Τιμητικές διακρίσεις.....	373
γ. Οἱ προϋποθέσεις τῆς ὑμνογραφικῆς παραγωγῆς του.....	378
δ. Ὑπόδειγμα ἡσυχαστικῆς κοινωνικότητος.....	382
Ἀντί ἐπιλόγου.....	385
15. ΠΑΡΑΝΟΗΣΕΙΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΥΘΥΝΗ (Βιβλιοκριτικές παρατηρήσεις σέ δύο φιλοσοφικές μελέτες τοῦ Καθηγητῆ Λάμπρου Χ. Σιάσου)	
Εἰσαγωγικά.....	387
α. Ἡ ἐνάργεια τῶν πραγμάτων - Ἀξιωματικές ἐφαρμο- γές στή διαμάχη γιά τήν αἰωνιότητα τοῦ κόσμου (6ος αἰ.).....	388
β. Κί' ἂν τό πραγματικό δέν εἶναι ἀληθές; Τόμος Α' (Κριτική ἀναστοιχείωση τῆς ἀριστοτελικῆς προϋ- ποθέσεως).....	403
Συμπερασματικά.....	414
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (κατά θέματα).....	417

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πρίν από είκοσι δύο χρόνια είχαμε ξεκινήσει τήν προσπάθεια νά προσεγγίσουμε διεξοδικά όρισμένα σημαντικά θέματα τής δογματικής θεολογίας μέ βάση τήν όρθόδοξη παράδοση καί τό σύγχρονο θεολογικό προβληματισμό, μέ αποτέλεσμα νά έχουν έκδοθεϊ μέχρι στιγμής (κατά τά έτη 1993, 2000, 2007 καί 2011) τέσσερις τόμοι μέ τόν ευρύ καί ταυτόχρονα περιεκτικό τίτλο *Όρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός*, πού άναφέρονται ειδικότερα σέ δογματικά, ιστορικοδογματικά, οίκουμενικά καί διαθρησκειακά θέματα.

Ό παρών συλλογικός τόμος μέ τίτλο «... ό νόμος σου μελέτη μου» - *Μελετήματα όρθοδόξου θεολογίας καί προβληματισμοϋ*, συνεχίζοντας τήν προσπάθεια αϋτή καί επεκτείνοντάς την πέραν τών άνωτέρω καί σέ ιστορικο-θεολογικά καί άγιολογικά θέματα, επικεντρώνει τό ενδιαφέρον του σέ δεκαπέντε θεολογικά μελετήματα, άπ' τά όποια τά περισσότερα ύπήρξαν εισηγήσεις μας σέ διάφορα συνέδρια κατά τήν τελευταία τετραετία καί δημοσιεύθηκαν είτε στά Πρακτικά τών έν λόγω συνεδρίων είτε ως αϋτοτελή άρθρα σέ τιμητικούς τόμους καί επιστημονικά περιοδικά.

Ειδικότερα τό πρώτο μελέτημα μέ τίτλο «Η θεολογία τοϋ “σπερματικοϋ λόγου” καί ή σημασία της γιά τούς διαχριστιανικούς καί διαθρησκειακούς διαλόγους» επιχειρεί νά άναδείξει τή σημασία καί τήν επικαιρότητα πού έχει ή θεολογία τοϋ φιλοσόφου καί μάρτυρα Ίουστίνου

περί “σπερματικοῦ λόγου” γιά τούς διαχριστιανικούς καί διαθρησκειακούς διαλόγους, προβάλλοντας τή θεολογία αὐτή ὡς τό πιό πρόσφορο θεολογικό ὑπόβαθρο, ἀλλά καί τό πιό κατάλληλο πατερικό μοντέλο γιά τή στάση πού πρέπει νά τηρεῖ ἡ Ὁρθοδοξία στήν ἐποχή μας κατά τή διεξαγωγή τῶν διαχριστιανικῶν καί κυρίως τῶν διαθρησκειακῶν διαλόγων.

Τό δεύτερο μέ τίτλο «Ἡ βιβλική προέλευση τῆς θεολογίας τοῦ “σπερματικοῦ λόγου”, ἡ θέση της μέσα στήν ὀρθόδοξη παράδοση καί ἡ ἐπικαιρότητά της γιά τή σύγχρονη Ὁρθοδοξία» συνιστᾷ ἐπιστημονική ἀπάντηση στόν Καθηγητή Λ. Σιάσο, ὁ ὁποῖος σέ σχετικό ἄρθρο του ἀρνεῖται τή βιβλική καί συγκεκριμένα τήν ἰωάννεια προέλευση τῆς θεολογίας τοῦ Ἰουστίνου περί “σπερματικοῦ λόγου” – πράγμα πού ὑποστηρίζουμε ἐμεῖς μέ τό προηγούμενο μελέτημά μας – καί ἀμφισβητεῖ τή θέση καί τήν ἀπήχησή της μέσα στήν ὀρθόδοξη παράδοση, καθώς καί τή σημασία της γιά τούς διαχριστιανικούς καί διαθρησκειακούς διαλόγους πού διεξάγει ἡ Ὁρθοδοξία στίς μέρες μας.

Τό τρίτο μέ τίτλο «Θεολογία, φιλοσοφία καί ἐπιστήμη κατά τούς τρεῖς Ἱεράρχες», πού ἀποτελεῖ διάλεξη πού κάναμε στήν αἴθουσα Τελετῶν τοῦ ΑΠΘ κατά τήν ἐορταστική ἐκδήλωση πρὸς τιμὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν (29-1-2013), στοχεύει νά παρουσιάσει τίς προϋποθέσεις πού προσδιορίζουν τή σχέση πού ὑπάρχει κατά τούς τρεῖς Ἱεράρχες μεταξύ τῆς θεολογίας ἀπό τή μιά μεριά καί τῆς φιλοσοφίας καί τῆς ἐπιστήμης ἀπό τήν ἄλλη, εἰς τρόπον ὥστε ἡ θεολογία κατ’ αὐτούς νά μὴ συγχέεται μέ τή φιλοσοφία καί τήν ἐπιστήμη οὔτε νά ὀδηγεῖται σέ σύγκρουση

καί ἀντιπαράθεση μαζί τους, ὅπως συνέβη κατά τό Μεσαίωνα, ἀλλά νά συνδέεται λειτουργικά μ' αὐτές, δημιουργώντας ἔτσι ἓνα ἰδεῶδες μοντέλο διεπιστημονικῆς περιχώρησης γιά τοὺς θεολόγους, φιλοσόφους καί φυσικούς ἐπιστήμονες κάθε ἐποχῆς.

Τό τέταρτο μέ τίτλο «Ἡ καταγωγή τῆς δυοφυσικτικῆς φόρμουλας τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνας» ἐπιχειρεῖ νά δείξει ὅτι, καίτοι ἡ δυοφυσικτικὴ φόρμουλα τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνας εἶχε ἀρχικά κατά πάσα πιθανότητα νεστοριανικὴ προέλευση, ἐντούτοις, ὕστερα ἀπὸ τό βῆμα πού ἔκανε ἀπὸ ἀντιοχειανῆς πλευρᾶς ὁ Βασίλειος Σελευκείας, νά τή συνδέσει γενετικά καί κατά τό περιεχόμενό της μέ τή Χριστολογία τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, οἱ Πατέρες τῆς Χαλκηδόνας τήν χρησιμοποίησαν ἀνεπιφύλακτα στὸν Ὁρο πού συνέταξαν ὄχι μόνο μέ ἀντιμονοφυσικτικὴ, ἀλλὰ καί μέ ἀντινεστοριανικὴ σημασία, ἀναδεικνύοντας μέ τὸν τρόπο αὐτό τή διάχυτη θεολογικὴ ἀρχή σ' ὁλόκληρη τήν ὀρθόδοξη παράδοση, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἐκεῖνο πού ἐνδιαφέρει τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας κατά τή διατύπωση τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος δέν εἶναι ἡ ὁρολογία καθ' ἑαυτήν ἢ ἡ προέλευσή της, ἀλλὰ ἡ σημασία πού αὐτὴ ἀποκτᾷ, ὥστε νά εἶναι σέ θέση νά ἐκφράσει σαφῶς τό ὀρθόδοξο δόγμα.

Τό πέμπτο μέ τίτλο «Ἡ θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Θεσσαλονίκης καί ὁ ἱερός Αὐγουστίνος» ἀναφέρεται στίς ἀντιδράσεις πού προκάλεσαν μεταξύ τῶν παλαιότερων Καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης οἱ θέσεις τοῦ ἀείμνηστου Καθηγητῆ π. Ἰωάννη Ρωμανίδη, πού θεωροῦσε τὸν ἱερό Αὐγουστίνο ὡς αἵρετικό καί κύριο ὑπεύθυνο τοῦ ἐκτροχιασμοῦ τῆς δυτικῆς θεολογίας ἀπὸ

τήν ὀρθόδοξη παράδοση τῆς ἐνιαίας καί ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας, καθώς καί στά δεδομένα τῆς σύγχρονης ἔρευνας σχετικά μέ τή θέση τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου στή θεολογία τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, δεδομένα πού δικαιώνουν πλήρως τή θετική στάση τῶν παλαιότερων Καθηγητῶν καί σφραγίζουν καθοριστικά τή στάση τῶν νεωτέρων ἔναντι τῆς θεολογίας καί τοῦ προσώπου τοῦ ἱεροῦ πατρός, ὅπως αὐτή προκύπτει ἀπό τά πρόσφατα δημοσιεύματά τους.

Τό ἕκτο μέ τίτλο «Τό Ἅγ. Πνεῦμα ὡς “ἔρως ἀπόρρητος” μεταξύ Πατρός καί Υἱοῦ κατά τόν ἁγ. Γρηγόριο Παλαμᾶ» ἐπιδιώκει νά δείξει ὅτι ὁ χαρακτηρισμός τοῦ Ἅγ. Πνεύματος ὡς “ἔρωτα ἀπόρρητου” μεταξύ Πατρός καί Υἱοῦ ἀπό τόν ἁγ. Γρηγόριο Παλαμᾶ προέρχεται ἀπό τήν ἑλληνική μετάφραση τοῦ *De Trinitate* τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου πού ἔκανε τό 13ο αἰῶνα ὁ Μάξιμος Πλανούδης καί χρησιμοποιεῖται μέ στόχο νά ἐρμηνεύσει τήν αὐγουστίνη ἀντίληψη γιά τό Filioque μέ βάση τήν ὀρθόδοξη Τριαδολογία, γιά νά ἀποτρέψει τήν ἐκμετάλλευση τοῦ Αὐγουστίνου ἀπό τοὺς λατινόφιλους τοῦ Βυζαντίου, διασφαλίζοντας ἔτσι τήν ὀρθόδοξη θεολογία ἀπό τόν κίνδυνο τοῦ Filioque καί διασώζοντας ταυτόχρονα τό κύρος τοῦ ἱεροῦ πατρός στήν Ἀνατολή.

Τό ἕβδομο μέ τίτλο «Τό θεολογικό καί ἐκκλησιαστικό κλίμα τῆς Θεσσαλονίκης κατά τό 14ο αἰῶνα καί τό κίνημα τῶν Ζηλωτῶν» ἐπιχειρεῖ νά δείξει ὅτι τό κίνημα τῶν Ζηλωτῶν στή Θεσσαλονίκη τοῦ 14ου αἰ., ἀνεξάρτητα ἀπό τά οἰκονομικά καί πολιτικοκοινωνικά αἷτια πού προσδιόρισαν τήν ὑπαρξή του, γεννήθηκε καί ἀνδρώθηκε μέσα σ’ ἓνα θεολογικό καί ἐκκλησιαστικό κλίμα πού

εὐνοοῦσε οὐσιαστικά τή γένεση καί τήν ἐπικράτησή του καί ὅτι ἡ ἀπουσία ἀπό τόν ἀρχιεπισκοπικό θρόνο τῆς Θεσσαλονίκης κατά τίς πιό κρίσιμες φάσεις τοῦ ζηλωτικοῦ κινήματος ἑνός προσώπου, ὅπως ὁ ἁγ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, πού θά μπορούσε μέ τήν πνευματική παρουσία του νά ἐγγυᾶται καί νά ἐμπνέει τήν ὁμόνοια καί τήν ἐνότητα μεταξύ ὄλων τῶν κατοίκων τῆς πόλης, συνέβαλε καθοριστικά στήν ἐκτροπή τοῦ κινήματος σέ ἄγριο ἐμφύλιο σπαραγμό καί στήν ἀμαύρωση τῶν εὐγενῶν στόχων του.

Τό ὄγδοο μέ τίτλο «Τό ζήτημα τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στόν οἰκουμενικό διάλογο ὑπό τό φῶς τῶν πανορθόδοξων ἀποφάσεων» ἀποσκοπεῖ νά ὑπογραμμίσει ὅτι ἡ συμμετοχή τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στούς διμερεῖς ἢ πολυμερεῖς θεολογικούς διαλόγους μέ τίς ἄλλες χριστιανικές Ὁμολογίες δέν ἀποτελεῖ αὐθαίρετη ἐπιλογή, ἀλλά ὀφειλετική ἐκκλησιολογική ἀνταπόκριση σέ πανορθόδοξες ἀποφάσεις πού ἔχουν ληφθεῖ ὁμόφωνα σχετικά μέ τό θέμα αὐτό ἀπό ὅλες τίς κατά τόπους Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες τόσο κατά τήν Α΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη (1976) ὅσο κυρίως κατά τήν Γ΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη (1986), μέ τίς ὁποῖες ἐκφράστηκε ἡ καθολική συνείδηση καί στάση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὅσον ἀφορᾷ τίς σχέσεις της μέ τίς λοιπές χριστιανικές Ὁμολογίες καί τήν Οἰκουμενική Κίνηση.

Τό ἕνατο μέ τίτλο «Ἡ ἐκκλησιολογική σκέψη τοῦ Μητροπολίτη Περγάμου Ἰωάννη Ζηζιούλα στό πλαίσιο τοῦ οἰκουμενικοῦ διαχριστιανικοῦ διαλόγου» στοχεύει νά ἀναδείξει τήν ἐπίδραση τῆς ἐκκλησιολογικῆς σκέψης,

καί ἰδιαίτερα τῆς εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας, τοῦ Μητροπολίτη Περγᾶμου Ἰωάννη Ζηζιούλα, πού ἀναπτύσσεται μέ βάση τίς βιβλικές καί πατερικές πηγές τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, στή διαμόρφωση τῆς ἐκκλησιολογικῆς προβληματικῆς καί τῶν σχετικῶν θέσεων πού διατυπώθηκαν τόσο κατά τοὺς διμερεῖς ὅσο καί κατά τοὺς πολυμερεῖς θεολογικοὺς διαλόγους, ὅπως αὐτές ἀποτυπώνονται εἴτε στά κοινά κείμενα τῶν διμερῶν διαλόγων μέ τοὺς Παλαιοκαθολικοὺς, τοὺς Ἀγγλικανούς καί τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς εἴτε σέ ἐπίσημα κείμενα συγκλίσεως καί ἐκκλησιολογικοῦ προβληματισμοῦ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.

Τό δέκατο μέ τίτλο «Οἱ θεολογικοὶ διάλογοι σήμερα – Τό μήνυμα, ἡ ἀξία καί ἡ προοπτική τους» ἀποσκοπεῖ νά δείξει ὅτι οἱ οἰκουμενικές πρωτοβουλίες τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχῃ Ἀθηναγόρα, σχετικά μέ τήν ἑναρξη καί τήν προώθηση διμερῶν καί πολυμερῶν θεολογικῶν διαλόγων, πρωτοβουλίες πού κατοχυρώθηκαν μέ πανορθόδοξες ἀποφάσεις, δέν συνετέλεσαν μόνο στήν ἔξοδο τῆς Ὁρθοδοξίας ἀπό τήν ἀπομόνωση τῶν πέντε τελευταίων αἰώνων καί στή βαθύτερη γνωριμία της ἀπό τοὺς ἑτεροδόξους, ἀλλά ἄσκησαν καί τεράστια ἐπιρροή στή διαμόρφωση τόσο τῶν θεολογικῶν θέσεων ὅσο καί τῆς θεολογικῆς προβληματικῆς τῶν ἑτεροδόξων κατά τοὺς θεολογικοὺς αὐτοὺς διαλόγους, συμβάλλοντας καθοριστικά στήν ἀναγνώριση τῆς σημασίας καί τοῦ ρόλου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί τῆς θεολογίας της γιά τήν ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητος μεταξύ τῶν διηρημένων Χριστιανῶν.

Τό ένδέκατο μέ τίτλο «Οί διαθρησκειακές πρωτοβουλίες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιά τήν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης καί τῆς δικαιοσύνης» σκοπεύει νά παρουσιάσει τίς ἐπί τῇ βάσει τῶν πανορθοδόξων ἀποφάσεων ληφθεῖσες διαθρησκειακές πρωτοβουλίες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιά τήν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης καί τῆς δικαιοσύνης ἀνά τόν κόσμο, ὅπως οἱ πρωτοβουλίες αὐτές ἐκδηλώθηκαν τόσο κατά τίς διμερεῖς ἀκαδημαϊκές διασκέψεις μέ τόν Ἰουδαϊσμό καί τό Ἰσλάμ ὅσο καί κατά τά διάφορα Διαθρησκειακά Συνέδρια καί τίς Συναντήσεις ἐκπροσώπων τῶν τριῶν μεγάλων μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν.

Τό δωδέκατο μέ τίτλο «Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδοξίας γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν σύγχρονων προκλήσεων» ἀποσκοπεῖ νά προβάλει τήν ἀναγκαιότητα σύγκλησης τῆς προετοιμαζόμενης ἐπί μία καί πλέον πεντηκονταετία Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία κατά τή Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν πού συνῆλθε στό Φανάρι (6-9 Μαρτίου 2014) ἀποφασίστηκε νά συγκληθεῖ τήν Πεντηκοστή του 2016 καί μέ βάση τή θεματολογία πού ὀριστικοποιήθηκε ἤδη κατά τίς προηγηθεῖσες Πανορθόδοξες Προσυνοδικές Διασκέψεις (1976-2009) νά ἀντιμετωπίσει τόσο τίς ποικιλότροπες πιεστικές προκλήσεις πού βιώνει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ὅσο καί ὀρισμένα ἐσωτερικά προβλήματα πού σχετίζονται μέ τήν ἐνότητα τῆς Ὁρθοδοξίας, γιά νά δώσει ἔτσι μιά δυναμική μαρτυρία τῆς θεανθρώπινης παρουσίας της στό σύγχρονο κόσμο.

Τό δέκατο τρίτο μέ τίτλο «Οἱ ἅγιοι τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπαιδίου» ἐπιχειρεῖ μέ σύντομο καί περιεκτικό τρόπο νά προβάλει τούς ἁγίους τῆς ἐν λόγῳ Ἱερᾶς Μονῆς πού ἔζησαν καθ' ὅλη τήν πολυκύμαντη ἱστορία της ἀπό τό 10ο μέχρι καί τό 19ο αἰῶνα, κατά τήν ὁποία παρέλασαν Ἀραβες πειρατές πού λεηλάτησαν τή Μονή, ἄρχοντες καί βασιλεῖς πού τήν ἀνακαίνισαν, φιλενωτικοί πού βασάνισαν καί θανάτωσαν ἀνθενωτικούς μοναχοὺς, ἡσυχαστές καί διαφωτιστές μέ πλούσια παράδοση καί δράση, λόγιοι μοναχοί πού κόσμησαν τόν πατριαρχικό θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, νεομάρτυρες καί ὁμολογητές τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κατά τήν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας καί ἐμπνευσμένοι διδάσκαλοι τῆς Ἀθωνιάδας Σχολῆς, ἀναδεικνύοντας τό Βατοπαίδι φωτεινό πνευματικό φάρο καί ἀκατάπαυστο ἐργαστήρι ἁγιότη-
τας.

Τό δέκατο τέταρτο μέ τίτλο «Ὁ Ὑμνογράφος τῶν Ἀγίων τῆς Μαγνησίας Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης», παίρνοντας ἀφορμή ἀπό τό πλῆθος τῶν Ἀκολουθιῶν, τῶν Παρακλητικῶν Κανόνων, τῶν Πανηγυρικῶν Λόγων, ἀλλά καί τῶν μεμονωμένων ὑμνογραφημάτων πού συνέταξε γιά τούς τοπικούς ἁγίους τῆς Μαγνησίας ὁ ἐν λόγῳ ὑμνογράφος, ἐπιχειρεῖ νά παρουσιάσει μέ συντομία τό Βίο καί τό διεθνῶς ἀναγνωρισμένο ὑμνογραφικό του ἔργο, τίς προϋποθέσεις τῆς ὑμνογραφικῆς του παραγωγῆς, τίς τιμητικές διακρίσεις πού δέχτηκε καί τήν παροιμιώδη ἀπλότητα καί κοινωνικότητά του.

Τέλος, τό δέκατο πέμπτο μέ τίτλο «Παρανοήσεις φιλοσοφικῶν κειμένων καί ἀκαδημαϊκή εὐθύνη» ἀποτελεῖ ἐκτενὴ βιβλιοκρισία σέ δύο φιλοσοφικές μελέτες τοῦ Κα-

θηγητῇ Λ. Σιάσου, οἱ ὁποῖες ἀναφερόμενες σέ ζητήματα νεοπλατωνικῆς καί χριστιανικῆς κοσμολογίας ἡ πρώτη (*Ἡ ἐνάργεια τῶν πραγμάτων - Ἀξιωματικές ἐφαρμογές στή διαμάχη γιά τήν αἰωνιότητα τοῦ κόσμου* (6ος αἰ.), Θεσσαλονίκη 1994) καί ἀριστοτελικῆς καί πατερικῆς γνωσιολογίας ἡ δεύτερη (*Κί' ἄν τό πραγματικό δέν εἶναι ἀληθές; Τόμος Α' (Κριτική ἀναστοιχείωση τῆς ἀριστοτελικῆς προϋποθέσεως)*, Ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2002), στηρίζονται σέ ἀλλεπάλληλες καί σοβαρές παρανοήσεις πηγαίων κειμένων, μέ ἀποτέλεσμα νά παραχαράσσεται πλήρως τό φιλοσοφικό καί θεολογικό τους νόημα, γεγονός πού μᾶς ἀναγκάζει νά προβοῦμε στήν ἀποκατάσταση τῆς παραποιημένης φιλοσοφικῆς καί θεολογικῆς ἀληθείας.

Ἀπό τή θέση αὐτή θά ἤθελα νά ἐκφράσω γιά πολλοστή φορά τίς θερμές μου εὐχαριστίες στή σύζυγό μου Δήμητρα Μπαζιωτοπούλου - Μαρτζέλου πού καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς ἔρευνας καί τῆς συγγραφῆς τῶν μελετημάτων αὐτῶν μοῦ συμπαραστάθηκε μέ ἀξιοθαύμαστη ὑπομονή καί αὐτοθυσία, καθώς καί στό διδάκτορα τοῦ Τμήματός μας κ. Πέτρο Παναγιωτόπουλο, πού, παρὰ τό φόρτο τῆς ἐργασίας του, ἀνέλαβε μέ ὑποδειγματική προθυμία τή διόρθωση τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων καί τήν ἐπιμέλεια τοῦ παρόντος συλλογικοῦ τόμου.

Θεσσαλονίκη, 25 Μαρτίου 2015

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΣ